ÜNİTE 6: YAZILI ANLATIM

Ünitede Ele Alınan Konular

- Anlatım Biçimleri
- Açıklayıcı Anlatım
- Tartışmacı Anlatım
- Betimleyici Anlatım (Tasvir)
- Öyküleyici (Tahkiyeli) Anlatım
- Yazıda Düşünceyi Geliştirmenin Yolları
- Tanımlama
- Örnekleme
- Karşılaştırma
- Tanık Gösterme ve Alıntı Yapma
- Sayısal Verilerden Yararlanma
- Yazının Temel Ögeleri
- Konu ve Konuyu Sınırlandırma (Bakış Açısı)
- Ana Düşünce (İleti/ Mesaj) ve Yan Düşünceler
- Yazının Evreleri
- Hazırlık
- Kaynakları Saptama
- Not Alma
- Özet Çıkarma
- Plan
- Yazma Evresi
- Yazının Kontrolü

Ünite Hakkında

- Yazılı anlatımın ne olduğuna değinilmiş, kompozisyon terimi açıklanmıştır
- Anlatım biçimleri; çeşitleri ve birbirinden farkları gösterilerek, örneklerle işlenmiştir.
- Yazıda düşünceyi geliştirme yolları, bunların yazı için önemi ve işlevi de belirtilerek ele alınmıştır.
- Temel ögeleri ve evreleri bakımından yazılı anlatımın ilke ve özellikleri üzerinde durulmuştur, başlıca terimleri tanımlanmıştır.

Öğrenme Hedefleri

- Yazılı anlatım biçimlerini; özellikleri, türleri ve aralarındaki ilişkiler bakımından öğreneceksiniz.
- Yazıda düşünceyi geliştirme yollarını ve bunlardan nasıl yararlanıldığını öğreneceksiniz.
- Bir yazıda hangi anlatım biçimlerine ve düşünceyi geliştirme yollarına başvurulduğunu saptayabilecek, bunların yazıya neler kattığını açıklayabileceksiniz.
- Yazılarınızda, siz de bunları uygulayabileceksiniz.
- Bir yazının ögelerini ve yazma eyleminin çeşitli evrelerinde nelere dikkat edilmesi gerektiğini kavrayacaksınız
- Yazılı anlatımın temel konularına ilişkin açıklayıcı bilgiler verebilecek, bunları örneklendirebileceksiniz.

Üniteyi Çalışırken

- Konuları, karşılaştırmalı olarak öğrenin.
- Yapılan açıklamalarla verilen örnekler arasındaki ilişkiyi iyice anlayın.
- Elinizde bulunan ya da ulaşabileceğiniz her türlü yazılı dokümanı, ünitede açıklanan terimler ışığında inceleyin.
- Siz de yazı çalışmaları yaparak öğrendiklerinizi uygulamayı deneyin.

Giriş

Duygu, düşünce, hayal ya da tasarımların yazı yolu ile ifade edilmesine "yazılı anlatım" denir. Bu anlatım yolu için okullarda genellikle "kompozisyon" sözcüğü kullanılmakta, öğrencilere yaptırılan yazı çalışmaları da bu sözcükle adlandırılmaktadır. Fransızca kökenli bir sözcük olan kompozisyon, "düzenleme, parçaları birleştirme, bir araya getirme" anlamlarına gelmekte ve müzikten edebiyata kadar pek çok alanda kullanılmaktadır. Düzenli ve planlı yazılar için kullanılan bu terim, bir yazı türünün adı değildir.

Anlatım Biçimleri

Anlatma isteği ya da gereksinimi, her zaman beraberinde uygun bir yol ve yöntem arayışını da getirir. Bu açıdan; verilmek istenen düşünce, uyandırılmak istenen duygu, canlandırılmak istenen hayal kadar onların nasıl, hangi teknikle okura sunulabileceğini doğru bir karara bağlamak da ayrı bir önem kazanır. Metnin yazılış amacına, türüne ve niteliğine bağlı olarak "anlatma"nın zaman içinde çeşitli biçimleri ortaya çıkmış; bunlar, özellik ve işlevleri bakımından birlerinden ayrışarak kullanım alanlarını da belirginleştirmişlerdir.

Bir yazıda birden çok anlatım biçimi bulunabilir. Her yazının yalnızca bir anlatım biçimine dayanması gerekmez; bu, metni tekdüze hâle de getirebilir. Aynı durum, kimi paragraflar için de geçerlidir.

Açıklayıcı Anlatım

Açıklama; bir konu hakkında gerekli bilgileri verme, bir sorunu aydınlatma, bir sözün ya da yazının ne anlama geldiğini belirtme gibi anlamlara gelir. Bu amaçlara yönelik anlatımlara "açıklayıcı anlatım" diyebiliriz. Ele alınan konu, okurun zihninde aydınlanacak ve olası sorularına yanıt verilecek biçimde işlenir; okurun bilgi edinmesi sağlanır. Yazının kapsam ve türüne göre, konu hakkında verilecek bilgiler genel çerçeveyle de sınırlanabilir, ayrıntılara girilip bunlar arasındaki ilgi ve bağ gösterilerek de verilebilir.

Bu anlatım biçimi; temel başvuru kaynaklarında, ders kitaplarında ve bilimsel makalelerde daha yoğun olmak üzere deneme, eleştiri, köşe yazısı gibi düşünce ağırlıklı yazılarda sıkça kullanılır. Sanatsal kaygıya, öznel çağrışımlara, dil üzerindeki bireysel tasarruflara dayanmaz. Bilgi aktarımını engelleyecek ya da güçleştirecek her türlü tutumdan uzak durulabildiği ölçüde başarıyla kullanılmış olur.

Örnek:

"Kısa öykünün ilk örnekleri, Irving, Hawthorne, Poe ve Melville gibi Amerikalı yazarların yazdıkları kısa öykülerle Amerika'da 19. yüzyıl başlarında verilmeye başlandı. İşte o tarihten itibaren kısa öykü apayrı ve başlıbaşına bir yazınsal tür olarak kabul gördü. O zamanlar daha yeni başlayan bu yazın türünde biçimsel ve yapısal

olarak çok belirgin olan üç gelenek özellikle dikkati çekiyordu. Kısa öykünün biçimini oluşturan ve onun yazın tarihi ve yazın eleştirisi alanlarında belki de saygın bir yer edinmesini hep engelleyen bu gelenekler şöyle özetlenebilir:

1. Kısa öykünün iç içe kalıplardan oluşmuş bir yapısı vardı.
2. Kısa öyküde kişiler yazarlar tarafından detaylı olarak geliştirilmiyor, derin bir biçimde incelenmiyordu.
3. Kısa öykü konu ve izlek açısından sınırlıydı." (Aysu Erden, *Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri*)

"Kamus-ı Osmani'ye göre 'masal' kelimesi 'mesel'in değiştirilmiş biçimidir. 'Mesel,' halk dilinde meşhur olan, adap ve öğütleri anlatan söz demektir. 'Darb-ı mesel,' atalardan kalma hikmetler, ibretli sözler anlamındadır. Buna göre 'masal,' Arapça bir kelime olan 'mesel'den çıkmıştır. 'Masal'ın öz Türkçe karşılığı 'ötkünç'tür. Uygurcada 'öd,' 'öğüt' anlamındadır. 'Öd vermek,' öğüt vermek; 'ötkünç,' öğüt verici yahut kıssalı söz, 'hikâye' anlamına gelmektedir." (Naki Tezel, "Türk Halk Edebiyatında Masal")

Tartışmacı Anlatım

Bir tezi, bir düşünceyi savunmak; ele alınan konuda daha önce ileri sürülmüş ya da o sırada akla gelebilecek karşı tez ve düşünceleri çürüterek okuru kendi görüşlerinin doğruluğuna inandırmak amacıyla başvurulan bir anlatım biçimidir. Yazar, kendi haklılığını gösterecek kanıt ve çıkarımlarla okuru inandırmaya, yönlendirmeye çalışır. Kanıt ya da gerekçelerinin sağlamlığı, görüş ve çıkarımlarının tutarlığı, düşünüşünün bütüncül bir kavrayış içinde ilerleyişi ölçüsünde de amacına ulaşır.

Tartışmacı anlatıma çoğunlukla makale, eleştiri, köşe yazısı gibi türlerde başvurulur.

Örnek:

"Çevrede dayak kadar zararlı olduğunu gördüğümüz bir eski eğitim yolu da öğüt vermedir. Hiçbir çocuğun öğütlere kulak astığını görmüş değilim. Tersine, öğüt dinlemekten bunalan, kafasına zorla sokulan akla karşı koyan çocuklar, gençler görmüşümdür. Öğüt veren, örnek olmayandır çokluk. Oğluna durmadan yalan söyleyen bir babanın doğruluk öğütleri vermesinden daha gülünç ne olabilir? Çocuk da bizim gibi söze değil, işe bakar. En faydalı, en değerli düşünceler öğütlere dökülünce çocukları iğrendirir. İş işten geçtikten sonra anlarlar bu sözlerin değerini. Demek istiyorum ki çocuklara yerli yersiz söylenen doğru sözler faydalı olacak yerde zararlı oluyor; çünkü tam tersi doğru geliyor çocuklara. Daha ileri gidip diyeceğim ki size, zamanımızda iyi adam öğüt dinlememiş çocuklar arasından çıkıyor. Adam olmuş birisini tanıyorum içimizde. Hocası bir gün ezberle demiş ona: 'Gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım.' Bizimki kızmış bu öğüde. 'Hayır hocam' demiş, 'Gözlerimi açarım, vazifeden kaçarım.' Hoca ne yapmış bilmem, ama çocuk bugün vazifenin ne olduğunu en iyi bilen dostlarımdan biridir." (Sabahattin Eyuboğlu, *Denemeler*)

"Sanat, insandaki yaratma eğiliminin eyleme dönüşmesi; sanat yapıtı da, bu eylemin maddeyi etkileyerek ona verdiği biçim ve düzendir. Bu eylem, kendinde başlar,

kendinde biter. Sanatı öbür yaratmaya dönük eylemlerden ayıran temel farklılık buradadır. Yani sanat, kendiliğinden oluşan (spontane) bir fenomendir. Herhangi bir "fayda" amacına dönük değildir. Bu niteliği yüzünden genellikle 'fayda'yı pratikte görenler, sanata 'gereksiz,' 'fantezi bir uğraşı' olarak bakarlar. Oysa insanı yüce bir yaratık katına çıkaran, onu öbür canlılara üstün ve egemen kılan, tasarım gücü ve yaratma yeteneğidir. Güzel sanatlar ise bu yeteneğin en özgür, en saf uygulama alanıdır. İnsanlar güzelliği, aşkı, ihtirası, kini, kısaca bütün insana özgü duyguları; onun sözler, sesler, renkler, biçimler halinde somutlaştırarak ortaya koyduğu yapıtlarda gördüler; bütün gerçekliği, güzelliği, tiksinçliğiyle." (Prof. Hüseyin Gezer, "Kültür, Sanat ve Devlet.")

Betimleyici Anlatım (Tasvir)

Betimleme; bir varlığın ya da yerin ona özgü niteliklerini duyumlarımızda bir izlenim bırakacak biçimde anlatmadır. "Sözcüklerle resim yapma" olarak da tarif edilen betimlemede, anlatılan varlığın zihinde canlanması amaçlanır; ama bu canlandırış sadece görsellikle sınırlı olmayıp tat, koku, işitme, dokunma gibi duyumlarımızla da ilişkilidir. Böylece dilin olanakları içinde o varlığa okurun alımlayabileceği bir somutluk ya da okurun imgeleminde karşılık bulabilecek bir kesinlik kazandırılır. Söz konusu varlığın en belirgin, en çarpıcı ya da yazar için en dikkate değer özellikleri öne çıkarılır. Bu anlatımda, sıfatların yoğun bir biçimde kullanıldığı görülür.

Betimleyici anlatım, sanat ağırlıklı metinler başta olmak üzere her türlü yazıda kullanılabilir.

Örnek:

"Akşam üstleri güneş batarken Ankara ne kadar güzelleşir! Kan kırmızı yuvarlak bir külçe, dağların üstüne doğru yavaş yavaş inmeğe başlar; yek-pare, geniş bir billur parçası haline giren ufuktan misli görülmemiş bir renk ve ışık yağmuru boşanır ve bütün gün, derme çatma binaları, ıssız caddeleri, yetim anıtları, bodur akasya ağaçlarıyla, çiğ bir aydınlık içinde uyumuş kalmış çıplak şehrin çelimsiz gövdesi, birdenbire en halis erguvanlara bürünmüş olarak silkinip doğrulur. Biraz önce her biri bir Gureba Hastanesi'ni andıran o derme çatma binalar, somaki mermerden birer saray şekline girer. O ıssız caddeler, bir donanma gecesinin pırıltılarıyla dolup taşar. O yetim anıtların başları yanar-döner hâlelerle süslenip şahlanırlar. Bodur akasyalar, serilip serpilen gölgeleriyle insana yıllanmış çınarlar gibi heybetli görünür ve çepeçevre boz tepeler, öbek öbek mor salkımlarla örtülür." (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

Betimleme, yazarın tutumundaki nesnellik ya da öznelliğe göre ikiye ayrılır.

- **Açıklayıcı betimleme:** Okuru bilgilendirmek amacıyla yapılan nesnel betimlemelerdir. Betimlenen varlığın özellikleri, fotoğraf gerçekliği içinde anlatılır. Kişisel duygu, düşünce ve yorumlara yer verilmez. Genellikle ölçüm ya da yansız gözlemlere dayanır. Betimlenen varlığın yazara nasıl göründüğü değil, kendi gerçekliği içinde nasıl bir görünüm sergilediği önem kazanır. Yazar, betimlediği varlıkla okuru baş başa bırakır.

***Örnek*:**

“Bir tepe üzerinde yer alan Selimiye Camisi’nde daha önce hiçbir camide veya antik çağ eserinde görülmemiş bir teknik kullanılmıştır. Daha önceki kubbeli yapılarda, asıl kubbe kademeli yarım kubbelerin üzerinde yükselmesine rağmen, Selimiye Camii 43,25 metre yüksekliğinde, 31,25 metre çapında, tek bir lebi ile örtülmüştür. Kubbe 8 sütuna dayanan bir kasnak üzerine oturtulmuştur. Kasnak, fil ayaklarına 6 metre genişliğinde kemerlerle bağlıdır. Sinan, bu şekilde örttüğü iç mekâna verdiği genişlik ve ferahlıkla birlikte mekânın bir kerede kolayca anlaşılmasını sağlar. Kubbe aynı zamanda caminin dış görünüşünün ana hatlarını da belirler. Caminin mermer, çini ve hat işçilikleri de önemlidir. Yapının içi İznik çinileriyle süslüdür. Büyük kubbenin tam altındaki hünkâr mahfili, 12 mermer sütunludur ve 2 metre yüksekliktedir. Çinilerin bir kısmı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında, Rus generali Mihail Skobelev tarafından sökülerek Moskova'ya götürülmüştür.” (*Milliyet,* 11.12.2012)

“Penguenler, uçamayan, dimdik durabilen, perde ayaklı deniz kuşlarıdır. Tüyleri kuş tüylerine hiç benzemez. Sırtları siyah veya gri, karın kısımları beyaz ince pulsu tüylerle örtülüdür. Türler birbirinden, başlarındaki renkli tüyleriyle ayrılır. Kuyrukları kısa ve ayakları vücutlarının gerisinde olduğundan rahatlıkla dimdik ayakta durabilirler.”

- **İzlenimsel betimleme:** Öznel bir tutumla yapılan, sanat değeri taşıyan betimlemelerdir. Başka bir deyişle, edebî metinlerde karşılaşılan betimlemelerdir. Yazar, anlattığı varlığın özellikleri arasında bir seçme yapar, bir ya da birden çok ayrıntıyı öne çıkarır; onu, kendi duyumları üzerinde bıraktığı izlenimleri okurun duyumlarında da yaratmaya çalışacak biçimde anlatır. Betimlediği varlığın nasıl bir görünüm sergilediğine değil, kendisine nasıl göründüğüne ya da onu nasıl göstermek istediğine önem verir. Bilgilendirme, açıklama yapma gibi bir amaç gütmez. Okurun imgelemini harekete geçirmeye yönelik bir sözcük seçimi ve dil kullanımı vardır.

Örnek:

“Onu ilk gördüğüm zaman bende bıraktığı intibaın Anadolu’daki mecmuaların birisinde gördüğüm resmiyle hiçbir alakası yoktu. Onu görünce güzel bir şiir yazabilmek için güzel bir insan olmak lazım gelmeyeceğini bir defa daha öğrenmiştim. Orta boylu ve yelek düğmeleri arasındaki hiçbir büklüme yer vermeyen dolgun bir gövde üzerinde Hitit eserlerindeki kafalar kadar büyük ve ekspresif bir baş. Ve bu iri başı, bu iri gövde üzerinde rahatça tutabilmeye çalışan kanlı canlı, taşkın, kısacık bir boyun. Hocamızda beni en çok ürküten, iri kafasından ve kısa boynundan çok sesi olmuştur. Boğuk, bir tahta perde arkasından geliyormuş hissini veren ve boğazdan birkaç parçaya bölünerek çıkan ve ancak havaya temas ettikten sonar bir kül hâlinde kulağa gelen bir ses.” (Bedri Rahmi Eyuboğlu, “Hocamız Ahmet Haşim.”)

- **Portre:** İnsanla ilgili betimlemelere "portre" adı verilir. Betimleme kişinin dış görünüşüne, fiziksel özelliklerine yönelikse "fiziksel porte;" iç dünyasına, kişilik özelliklerine, düşünüş ve davranış biçimine, bıraktığı izlenime, psikolojik durumuna yönelikse "ruhsal portre" olarak adlandırılır.

Fiziksel portre örneği:

"Hızla açılan kapıdan içeri girişi, hayır girişi değil, atılışı hâlâ gözümün önündedir: Bu kadar gergin vücut, bu kadar kımıldanan insan, o gün bugündür hâlâ görmedim. Göğsü alabildiğine ileride, omuzları gerideydi. Sarı, uçları az kıvrık bıyıkları vardı. Kaşlar seyrek ve altın kumralı… Saçlar da öyle… Hafif çiçek bozuğu yüzünde alayla karışık tuhaf bir gülümseme hiç eksik olmuyordu. Kirpiksiz gözleri bir noktada duramayan iki damla mavi ışıktı. Elinizi sıkışından anlıyordunuz, çok kuvvetliydi. Bu adam, Ömer Seyfettin'dir." (Yusuf Ziya Ortaç, *Portreler*)

Ruhsal portre örneği:

"Ne zaman rastlasam kaşları çatık, yüzünden düşen bin parça! İlk kez gören, zorla insan içine çıkarıldığını zannedecek; yüzünde öyle gergin, öyle suçlayıcı bir ifade… Sanki az önce biriyle kavga etmiş de onun etkisini henüz üstünden atamadığı için rahat nefes alıp veremiyormuş gibi kesik kesik soluyuşları, hele karşısındakine anlık ve tedirgin bakışları ise dayanılacak cinsten değil. Dişleri sıkılıyken yönelttiği o anlık bakışın hışmı içinde birden çenesini oynatması, ister istemez sizi de bir kavga öncesinin tedirginliğine çekiyor. Çok geçmeden anlıyorsunuz ki herkese duyduğu dinmez öfkesinden –belki nefretinden- size düşen payı böyle sunuyor."

"Bize çok öfkelendiğinde, hatta bağırıp çağırdığında bile, gözlerindeki o şefkat ışığı hiç gölgelenmezdi. Yoksulluk ve çilelerle geçmiş ömrünün yorgunlukları onda sanki bir tür hassasiyete dönüşmüş; bu hassasiyet, bakışlarına ebedî bir anne aydınlığı kazandırmıştı: Çocuklarını her yerde gören, kollayan, koruyan, bitimsiz bir aydınlık. Evet, üzerimizde gölgesi değil, aydınlığı vardı annemizin. Bazen sesi; bize hiç anlatmadığı kırgınlıkları, onca yıl yalnız başına verdiği mücadelelerde çok hırpalanan ruhunu buğulu bir titreklikle içimize duyursa bile hiçbir zaman buğulanmayan gözlerindeki ışık tekrar galip gelir ve bizi, huzur kaynağımız olan eşsiz kalbine geri çağırırdı."

Öyküleyici (Tahkiyeli) Anlatım

Yaşanmış, yaşanması mümkün ya da kendi içinde tutarlı bir seyir izleyecek biçimde kurgulanmış olayların yer, zaman, kişi ögeleriyle ilişkilendirilerek anlatılmasıdır. Buna "hikâye etme" (tahkiye) de denir. Öyküleyici anlatımda hareket ve olay ögesi öne çıkar. Birbirini izleyen hareketler, çeşitli değişim ve gelişim evreleri içeren bir olay akışı içinde verilir.

Bu anlatım biçiminde yazar, okuru bir olayın içinde yaşatmaya çalışır. Bu olay, güncel gerçekliğe uygun olabileceği gibi onun tamamen dışında da olabilir. Önemli olan, ögeleri arasında mantıksal bir bağın ya da yaratıcı imgeleme dayalı çağrışımsal bir

ilişkinin bulunmasıdır. Güncel gerçekliğin ve mantığın dışında düzenlenmiş bir olay akışı, estetik değer taşıyan bir yapı bütünlüğüne sahipse kendi kurgu evrenine özgü bir gerçeklik etkisi de bırakır. Edebî gerçekliğin kapsamı, insan yaratıcılığının biçimleri nispetinde geniştir.

Öyküleyici anlatım çoğunlukla roman, öykü, anı, günlük, yaşam öyküsü, röportaj gibi türlerde kullanılır. Roman ve öykü gibi türlerde olay; kişi kadrosu, zaman ve yer ögelerine bağlı bir başlangıçtan sonra çeşitli evrelerde gelişir ve bir sonuca ulaşır. Daha kısa pasajlarda ya da paragraflarda bu ögelerin yalnızca birkaçı yer alabilir.

Öyküleme, -geçtiğimiz yüzyılla birlikte gitgide ağırlığını ve önemini yitirmeye başlamakla birlikte- şiirde de başvurulan bir anlatım biçimidir. Manzum öyküler bir yana bırakılırsa, şiirde öyküleme onun tür özelliklerini gölgelemeyecek biçimde yapılır.

İki tür öyküleme biçimi vardır.

- **Açıklayıcı öyküleme:** Sanatsal bir kaygı duymaksızın, zamansal sıra gözeterek bazı bilgileri olay akışı düzeninde vermek ya da kurgusal nitelikte olmayan bir olayı olduğu gibi aktarmak amacıyla başvurulan öyküleme biçimidir. Nesnel bir tutuma dayanır. Böyle bir durumda öykülemeden, okuru olay içinde yaşatarak bilgilendirmek amacıyla yararlanılır. Olay aktaran haber metinleri, yemek tarifleri, problem açıklamaları ve deney anlatımlarında bu anlatım biçimi görülür.

Örnek:

"Hamurlar oda ısısında yumuşayıncaya kadar bekletilir. Yuvarlak bir kalıpla kesilerek üzeri çatalla birçok yerinden delinir ve yağlı kâğıt serili tepsiye dizilir. 190 derece fırında kızarıncaya kadar pişirilip soğumaya bırakılır. Dolgu kreması ve soğut süt mikserle katılaşıncaya kadar çırpılır. Milföy hamuru, aralarına krema sürülerek üçerli olarak üst üste dizilir. Üzerine pudraşeker serpiştirilip orman meyveleriyle süslenerek servis yapılıncaya kadar buzdolabında bekletilir."

- **Sanatsal (edebî/yazınsal) öyküleme:** Bilgi verme amacına gütmeyen, sanatsal bir nitelik ve edebî bir değer taşıyan öykülemedir. Edebiyat türlerinde kullanılan öyküleme tekniği olarak da tanımlanabilir. Öznel bir tutuma, yazarın kurgu ve dildeki tasarrufuna dayanır.

Örnek:

"At başını kaldırdı, burun deliklerini genişletti, bir iyice gerdi, sıcak havayı uzun bir süre kokladı, sonra başını toprağa indirdi, toprağı da, tozları burun deliklerinden salıverdiği soluklarla püskürterek kokladı. Dört beş sefer başını havaya kaldırdı, havayı içine çekti, sonra gene yere indirdi. Başının yöresinde büyük bir sinek vızıltılarla dönüyordu. Biraz sonra yağız at, başını, burnuna sinek kaçmış gibi çırpmağa, sallamağa başladı. Sonra ne oldu ne olmadı, şaha kalktı. Şaha kalkmış olarak kendi yöresinde iki kere döndü. Sağrısı çukurlaştı. Yeşil göleğin yöresini doludizgin üç kere döndü, sonra

durdu, uzun uzun, bütün ovayı dolduran, uzun, çınlayan bir sesle kişnedi. Kişnedikten sonra gene öyle dimdik göleğin kıyısına dikeldi kaldı. Hiç kıpırdamadı. Büyük, kara gözlerinin akı kanlanmıştı. Sağ ayağındaki biçimli, bilezik gibi takılmış şekilli otlardan gözükmüyordu. İki arka ayağının nalı atmıştı." (Yaşar Kemal, *İnci Memed*.)

"Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,
Bir dakika araba yerinde durakladı.
Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,
Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar...
Gidiyordum, gurbeti gönlümle duya duya,
Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya.
İlk sevgiye benzeyen ilk acı, ilk ayrılık!
Yüreğimin yaktığı ateşle hava ılık,
Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı...
Arkada zincirlenen yüksek Toros Dağları,
Önde uzun bir kışın soldurduğu etekler,
Sonra dönen, dönerken inleyen tekerlekler...

Ellerim takılırken rüzgârların saçına
Asıldı arabamız bir dağın yamacına.
Her tarafta yükseklik, her tarafta ıssızlık,
Yalnız arabacının dudağında bir ıslık!
Bu ıslıkla uzayan, dönen kıvrılan yollar,
Uykuya varmış gibi görünen yılan yollar
Başını kaldırarak boşluğu dinliyordu.
Gökler bulutlanıyor, rüzgâr serinliyordu.
Serpilmeye başladı bir yağmur ince ince.
Son yokuş noktasından düzlüğe çevrilince
Nihayetsiz bir ova ağarttı benzimizi.
Yollar bir şerit gibi ufka bağladı bizi.
Gurbet beni muttasıl çekiyordu kendine.
Yol, hep yol, daima yol... Bitmiyor düzlük yine.
Ne civarda bir köy var, ne bir evin hayali,
Sonun ademdir diyor insana yolun hâli,
Ara sıra geçiyor bir atlı, iki yayan.
Bozuk düzen taşların üstünde tıkırdayan
Tekerlekler yollara bir şeyler anlatıyor,
Uzun yollar bu sesten silkinerek yatıyor...
Kendimi kaptırarak tekerleğin sesine
Uzanmışım, kalmışım yaylının şiltesine."
(…)
(Faruk Nafiz Çamlıbel, "Han Duvarları.")

Yazıda Düşünceyi Geliştirmenin Yolları

Yazıda, düşüncelerin ardı ardına sıralanarak açıklanması kendi başına yeterli değildir. Bir düşünce, çıkarım ya da yaklaşım ne denli özgün ve önemli olursa olsun, sadece

ifade ediliş düzeyinde kaldığında amacına varamaz; bunun için yeterli sayıda kanıt ve örnekle desteklenmesi, gerekçelerinin tam olarak ortaya konması, birtakım yöntemlere bağlı olarak mantıksal tutarlılık içinde şekillendirilmesi gerekir. Yazıda verilmek istenen ana düşünce ve yan düşünceleri güçlendirmek, daha belirgin ve inandırıcı hâle getirmek amacıyla izlenen çeşitli yollar vardır. Yazarın ele aldığı konuya bakış açısı da bu şekilde somutluk kazanır ve okur tarafından kavranması kolaylaşır. Bunun için izlenen belli başlı yollar şunlardır:

Tanımlama

Tanımlama; bir kavramın ne anlama geldiğini açıklamak, niteliklerini eksiksiz olarak belirtmektir. Başka bir deyişle, o kavramı; kendine özgü yanlarıyla belirginleştirmek, öbür kavramlar arasında tanınır kılmaktır. Kavramların zihnimizde doğru kodlanmaları, ancak doğru tanımlanmalarıyla mümkündür. Bilgisel eksiklik ya da yanlışlıkların temelinde çoğu zaman eksik ya da yanlış tanımların yattığını görülür. Bu konuda başvurulabilecek en önemli kaynaklar, kuşkusuz, sözlükler ve ansiklopedilerdir. Belirli bir alanda ufkumuzu genişletmek, bilgilerimizi derinleştirmek ve pekiştirmek için özellikle terim sözlüklerine sıkça başvurmamız gerekir. Doğru düşünmenin ve doğru ifade etmenin yolu, öncelikle sözcüklerin tanımlarını iyi bilmekten geçer.

Ana düşünceyi destekleme, söylenenleri tutarlı bir bağlama oturtma ve iletiyi pekiştirmede tanımlamanın önemli bir işlevi vardır. Yazar, verdiği ya da yaptığı tanıma, düşüncelerini güçlendirecek biçimde kendi izlenim ve birikimlerini de katabilir.

Tanımlama, belirli bir kaynaktan aktarılabileceği gibi mevcut tanımlar göz önünde bulundurularak yazar tarafından da yapılabilir. Her iki yolla da nesnel tanımlar yapılması mümkündür. Yazarın öncelikle kendi çıkarım ve yaklaşımlarından hareket ederek, genellenemeyecek biçimde yaptığı tanımlamalar ise öznel olur. Bunların gücü ve etkisi, özgünlükleri nispetindedir.

Nesnel tanımlama örneği:

“Edebiyat: Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı.” (TDK, *Türkçe Sözlük*)

“Sanat: Bir duygunun, tasarının ya da güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tümü ya da bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık.” (Dil Derneği, *Türkçe Sözlük*)

Öznel tanımlama örneği:

“Edebiyat, insan yaratıcılığının dille dışavurumu olarak ortaya çıkmış ve insandaki ölümsüzlük isteğinin şekillendirdiği nice eserle varlığını devam ettirmiş bir sanattır.”

“Sanat, insanın doğaya karşı kazandığı zaferi coşkuya dönüştürmesidir.”

Örnekleme

Düşünceye somutluk kazandırmak; onun doğruluğunu, gerçekliğini, geçerliliğini kimi dayanaklarla ortaya koymak amacıyla başvurulan bir yoldur. Örnek; yazının ana düşüncesini güçlendirir, inandırıcılığını artırır. Yazar; okuduklarından, duyduklarından örnekler verebileceği gibi kendinden, yaşamından, gözlemlerinden de örnek verebilir. Okur, bu örnekler yardımıyla yazarın düşüncelerini ve iletisini daha somut bir biçimde kavrar.

Örnek:

"Bir dilin gramerini ve sözdizimini incelemekle o dili konuşanların mantık, uslamlama ve karakteri hakkında bir fikir edinmek kabildir. İnsanların zekâsı, duygu yetenekleri ve alışkanlıkları arasındaki ayrılıkları, dillerinin dizi şekilleri az çok anlatabiliyor. Mesela bizim 'Nasılsınız? İyi misiniz?' şeklindeki hatır sormamızı, Fransızlar 'Nasıl gidiyorsunuz?', İngilizler "Nasıl işliyorsunuz?" suretinde ifade ederler ki bu değişiklik, bir alışkanlık farkı gösterir." (İbrahim Alâeddin Gövsa, *Çocuk Ruhu*)

"Ancak güzel şiirler, büyük şiirler, öbür dilde kendi içeriğinden olsun, kendine yabancı ögelerin varlığından olsun, bir öz kıpırdanması, bir hareket dalgalanması meydana getiriyor. Bu çok defa yeni bir şey oluyor. Ama şiirin eski ya da asıl durumundan çıkan, ondan üretilebilen bir şey. Yani güzel şiir çevrilirken öbür dilde hiç değilse başka bir şiir yazılmasına zorluyor çevireni, bunun ipuçlarını veriyor; kendi birikiminin öbür dildeki yatağını kazıyor, o dilde yeni şiir değerleri kotarıyor; çevresine hemeninden yeni bir ânın, yeni bir durumun, yeni bir şiirsel tavrın halkasını çekiveriyor. Bu bakımdan güzel şiire kendini çevirten şiir diyebiliriz; şiir ne kadar güzelse, daha doğrusu şiirsel gerilimi ne kadar güçlüyse o kadar kolayca çevrilebilmekte ve o oranda bambaşka bir şiir çıkmaktadır ortaya. Baudelaire'den Cahit Sıtkı Tarancı'nın çevirdiği Balkon, Guillanme Apolinnaire'den Sabahattin Eyuboğlu'nun ve Necati Cumalı'nın çevirdikleri Marızıbıll, Charles Cros'tan Orhan Veli'nin çevirdiği Çirozname, Max Jacob'dan İlhan Berk'in çevirdiği Kamichi, Max Jacob'dan Ülkü Tamer'in çevirdiği Ayrılış gibi şiirleri göz önüne getirince bu yargının güç kazandığına inanıyorum." (Cemal Süreya, "Kendini Çevirten Şiir")

Karşılaştırma

Bir düşünceyi açıklığa kavuşturmak, bir çıkarımı belirginleştirmek amacıyla birden çok varlık ya da kavramı benzer/ karşıt yönleri bakımından bir arada irdelemedir. Düşünme eyleminin de en temel gerçekleşme biçimlerinden biri olan karşılaştırma, özellikle bilimsel araştırma ve üretimin bütün süreçleri için geçerli bir yöntemdir. İnsanın öğrenme etkinliğinde yadsınamaz bir işlevi olduğu gibi, günlük yaşamımız ve anlatımlarımız içinde de sıkça yer alır. Yazıda düşüncenin somutluk kazanarak güçlenmesini, inandırıcı olmasını sağlamada önemli bir yoldur. .

Örnek:

"Doğulu ile Batılı arasında, yaşamayı anlamak bakımından büyük fark vardır. Doğulu, daha kolay razı olur. Kanaatkârdır. Bir lokma bir hırkaya eyvallah eder. Halbuki Batılı

öyle değildir. Bir lokma bir hırka, yani karnı tok, sırtı pek olmak ona yetmez. İyi bir yerde oturmalı, evi dayalı döşeli olmalı, medeniyetin, insanlığın bahşettiği nimetlerden kendisi de faydalanmalı. Niçin çoluğunu çocuğunu daha iyi şartlarda büyütmesin? Tiyatrodan, sinemadan, müzikten neden o da payını almasın? Bütün bunlar Batılıya, hep daha iyiyi isteten, onu elde etmek için daha çok çalışmaya zorlayan sebeplerdir." (Şevket Rado, *Eşref Saati*)

"Romanın da sinemanın da konusu aynı: İnsan ile çevresi. İkisi de bir konuyu, bir hikâyeyi anlatıyor. Bir romanın dramatik yapısı ile bir filmin dramatik yapısı büyük bir benzerlik gösteriyor. Toplumbilim ve ruhbilim bakımından alındığı vakit bile roman ile sinemanın ortak yönleri var: İkisi de geniş kitlelere hitap ediyor, ikisi de kitle sanatı… Amaçları aynı olan roman ile sinema, bu amaca varmakta kullandıkları araçta, yolda ayrılıyorlar. Biri sözcüklere dayanıyor, sözcüklerin gücünden yararlanıyor; öbürü görüntülere dayanıyor, görüntülerin gücünden yararlanıyor. Sözcük, her vakit, hatta somut bir varlığı gösterdiği vakit bile yine soyut bir kavram olmaktan öteye geçemez. Oysa görüntü her vakit somuttur. Romancının somut bir varlık olan kediyi belirtmek için kullandığı 'kedi' sözcüğünün uyandırdığı kavram ile sinemacının ortaya koyduğu 'kedi' görüntüsü hiçbir vakit aynı değildir. Romancının kedisi okurların aklına bir sürü kedi getirir, oysa sinemacının kedisi, görüntüdeki kedidir." (Nijat Özön, "Roman ve Sinema")

Tanık Gösterme ve Alıntı Yapma

Yazıda ele alınan konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalardan, verilmiş bilgilerden, ifade edilmiş düşüncelerden ya da konu gereği incelenen metinlerden bazı kısımlara zaman zaman yer vermedir. Ana düşünce ve yan düşüncelerin başka tanıklıklarla işlenmesi hem yazıyı güçlü kılar hem de okur açısından bir bilgi birikiminin oluşmasını sağlar.

Söz konusu kısımlar ya olduğu gibi alınıp tırnak içinde yazılarak gösterilir ya da bunlara gönderme yapılır. Başkalarına ait düşünce, yargı ya da ifadelerin kaynağı belirtilmediği takdirde etik kurallarının dışına çıkılmış olunur ve bu "intihal" (aşırma) olarak adlandırılır. Araştırma ve inceleme yazılarında bunun için izlenmesi gereken yollar kurallara bağlanmıştır. Bu özellikte olmayan yazılarda, yazarın ya da eserinin belirtilmesi yeterlidir.

Örnek:

"İlkçağ felsefesinin orta direği ahlaktır. Fizik ve fizikötesi alanlarını inceleyip araştıran birkaç düşünce akımı dışında, Yunan felsefesi diye nitelendirilen filozofi, insancıdır; yani insanla uğraşır, baş konusu bütün yanları yönleri ile insandır. Amacı da erdemdir, denilebilir tek kelime ile. 'Ahlakın kökeni bilinçtir' demiş Saint-Augustin; 'İyi düşünmeye çalışalım, ahlakın ilkesi budur' demiş Pascal; 'Aklın başlıca görevi iyilik ile kötülük kavramlarını birbirinden ayırmaktır' diyor Descartes. Bu bilinci yaymakta en büyük başarı elbette ki her ülkede sanat ve edebiyat adamlarının elindedir. Montaigne ile başlayıp Moliere ve La Fontaine gibi büyük yazarlar ahlak kavramı ve sözcüğünü

Fransa'da herkesin ağzında dolaşacak kadar yaygın bir günlük tartışı kavramı canlılığına erdirmişlerdir." (Azra Erhat, "Ahlak")

" 'İnsan, her şeyin ölçüsüdür,' demiş Protagoras, İsa'dan beş yüz yıl önce. Eski Yunan dünyası; felsefesi, düşüncesi, mitolojisiyle hep insanı, insanın aklını yüceltmiş. Doğa güçlerini bile insan biçiminde, insan isteminde, duygusunda, özleminde Tanrılarla temsil etmemiş mi? Şandidas adlı bir Hint düşünürü (XV. yy.), 'İnsandan daha büyük gerçek yoktur,' diyor. İşte, bu büyük gerçek değil mi Sait Faik'e, 'Bir insanı sevmekle başlar her şey,' dedirten ve onu insan sevgisinde eritip yücelten?" (Vedat Günyol, *Devlet İnsan mı?*)

Araştırma ve inceleme yazılarında yapılan alıntı ve göndermeler için izlenmesi gereken yolun kurallara bağlandığını belirtmiştik. Günümüzde bunun için en çok tercih edilen, en çok kabul gören American Psychological Association (APA) yöntemine ilişkin örneklerle konuyu somutlayalım.

- Metin içinde, doğrudan alıntı yapılan belirli bir ibare, cümle ya da paragraf için:

Aristo, öncelikle edebiyat eserinin amacını ve yarattığı etkiyi göz önünde bulundurur. "O, en üstün edebi tür saydığı ve şiir ile tiyatronun buluştuğu tür olarak gördüğü tragedyada amacın korku ve acıma duygularını uyandırmak yoluyla ruhu tutkulardan arındırmak, *katharsis* olduğunu belirtir." (Özlem, 2011: 9) Bu yaklaşıma, Platon'da rastlanmaz.

Yukarıda görüldüğü gibi, alıntının yapıldığı kaynak; yazarın soyadı, kaynağın yayım yılı ve sayfa numarası sıralamasıyla ayraç içinde belirtilmiştir. Başkalarından aktarılan cümleleri değiştirmemek, yazım ve noktalamalarını olduğu gibi korumak gerektiği de unutulmamalıdır.

- Göndermeler için:

Berna Moran; Roman Jackobson'un, dilin şiirsel işlevini öbür işlevlerinden ayırarak bu konuyu en iyi işleyen kuramcı olduğunu öne sürer ve söz konusu işlevleri birkaç örnekle açıklamaya çalışır. (Moran, 1999: 180-182)

- Birden fazla çalışmaya yapılan göndermeler için:

Sapmalar konusunu işleyen çalışmalarda, sözcüksel sapma için genellikle aynı örneklerin kullanıldığı dikkati çekmektedir. (Aksan, 1995: 166-174; Özünlü, 1997: 135-137; Toklu, 2003: 32-39)

- Çok yazarlı çalışmalar için:

"Osmanlı Türkçesinin nazım dili çok işlenmiş ve pek çeşitli nazım şekilleri ile yüzlerce eser ortaya konmuştur." (Korkmaz vd., 2001: 63)

- Çeviriler için:

Jean Rousset'in de dediği gibi, "Yapıt bir arayıp kurma yolu ve kurma aracı ise, yazar, gerçek ya da anılardan aldığı her türlü öğeyi kullanarak dilediği gibi oluşturabilir onu; ama bunu hep kendi gereksinimlerine ve kendi yaşamına göre yapacaktır." (Rousset, 1971: 623)

Söz konusu alıntı ve göndermelerin, yararlanılan kaynakların künye bilgileri; yazının sonunda, yazarların soyadına göre yapılmış alfabetik bir sıralama ile ve "Kaynakça" (Bibliyografya) başlığı altında açıklanır. Kitap, dergi ve gazete adları eğik (italik) harflerle; yazı başlıkları tırnak içinde yazılır. Bunu, yukarıda yaptığımız alıntı ve göndermeler için düzenleyeceğimiz bir kaynakça örneğiyle gösterelim:

Kaynakça örneği:

Aksan, Doğan (1995). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Engin Yayınları.
Korkmaz, Zeynep vd. (2001). *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Ankara: Yargı Yayınevi.
Moran, Berna (1999). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
Özlem, Doğan (2011). *Hermeneutik ve Şiir*, İstanbul: Notos Kitap.
Özünlü, Ünsal (1997). *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Ankara: Doruk Yayınevi.
Rousset, Jean (1971). "Bir Yapı Araştırması Olarak Eleştiri" (Çev. Tahsin Saraç), *Türk Dili*, Sayı: 234 (Mart 1971)
Toklu, Osman (2003). *Şiir Dili ve Çevirisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Bu konuda, kitabımızın sonunda yer alan "Kaynakça"ya da bakılabilir.

Sayısal Verilerden Yararlanma

Sayısal veriler, yazıda öne sürülen teze ya da aktarılmak istenen bilgiye kesinlik kazandırır. Okur, bilimsel araştırmalardan elde edilen sayısal sonuçlara her zaman güvenir; bunlarla desteklenen düşünceleri ciddiye alır. Anketlerin, deney sonuçlarının, istatistiki bilgilerin kullanıldığı yazılar genellikle bilimsel özelliklidir; ancak, yazıya inandırıcılık kazandırmak amacıyla deneme, köşe yazısı, röportaj gibi türlerde de bunlara yer verilebilir.

Örnek:

"Kentleşme, içinde bulunduğumuz yüzyılın ayırt edici özelliklerinden biri olmuştur. Gelişmiş olsun, gelişmekte olsun, kapitalist olsun, sosyalist olsun bütün ülkeler, kentleşme olayının ve sonuçlarının etkileriyle karşı karşıya kalmıştır. Dünya nüfusu 1800'de 900 milyon iken, 1900'de 1 milyara, 1960'de 3,3 milyara yükselmiş, içinde bulunduğumuz yüzyılın sonunda da 7 milyarı bulacağı tahmin edilmiştir. Buna koşut olarak kentleşmenin çok daha büyük bir hızla ilerlediği görülmektedir. Nüfusu 100 bini aşan kentlerde 1800'de dünya nüfusunun sadece % 1,7'si yaşarken bu oran 1900'de % 5,5'e, 1970'te ise % 22'ye yükselmiştir. 1800 yılında 15 milyon olan kentli nüfus, 1970'te 800 milyona yükselmiş bulunmaktadır. 2000'e doğru yeryüzünde 3,2 milyar kişinin kentlerde yaşayacağı hesaplanmaktadır. Birleşmiş Milletlerin kestirmelerine

göre, 1980'lerde sayıları 26 olan 5 milyondan kalabalık kentlerin sayısı, bu yüzyılın sonunda 60'ı bulacaktır." (Ruşen Keleş, *Şehirciliğin Kuramsal Temelleri*)

Yazının Temel Ögeleri

Konu ve Konuyu Sınırlandırma (Bakış Açısı)

Konu; bir yazıda üzerinde durulan, hakkında söz söylenen olay, olgu, durum, sorun, tasarım ya da kavramdır. Önceden bilinen, üzerine düşünülmüş, hakkında birtakım yargılara varılmış bir konu yazı için seçilebileceği gibi ilk kez araştırılacak bir konu da belirlenebilir.

Konu, bir amaca bağlı olarak ya da bazı zorunluluklarla sınırlandırılır. Bu sınırlandırma, genelden özele doğru bir daraltma biçiminde yapılır. Örneğin, "insan hakları" genel bir konudur. "Türkiye'de insan hakları," bunun sınırlandırılmış bir biçimidir. Daha da daraltılarak "Türkiye'de insan hakları konusunda yapılan yasal düzenlemeler," "Türkiye'de insan hakları konusunda yapılan yeni yasal düzenlemeler" gibi başka sınırlamalara gidilebilir. Konu sınırlandıkça, ayrıntılar da o oranda öne çıkmaya başlar.

Yazıda düşünsel dağınıklık ve dengesizliklerin, kurgusal ve yapısal zayıflıkların ortaya çıkmaması için konunun sınırlandırılması çok önemlidir. Sınırlandırılmamış bir konuyu derli toplu anlatabilmek, üzerinde durulması gereken önemli yanlarını yeterince işleyebilmek çok zordur. Bu, yazıda dağınıklığa ve asıl odaklanılması gereken noktaların kaynayıp gitmesine neden olur.

Konuyu sınırlamak, ona bir "bakış açısı" getirmek demektir. Yazar, ele aldığı konuyu bu bakış açısına göre işler. Bakış açısı, genel bir konuyu özel bir yanıyla ve ayrıntılarına değinerek ele almayı sağlar.

Ana Düşünce (İleti/ Mesaj) ve Yan Düşünceler

Yazıda, okura iletilmek istenen temel düşüncedir. Buna, ileti de denir. Özellikle düşünsel yazıların belkemiği gibidir. Bazen yazının herhangi bir yerinde (çoğunlukla sonuç ya da giriş paragrafında) yazar tarafından bir cümleyle dile getirilir, bazen de yazının bütününe sindirilmiş olarak okurun çıkarımına bırakılır. Bu cümle, yargı bildirir. Ana düşünce, yazının bütününe ilişkindir; "Yazar, okura hangi düşünceyi iletmek istiyor? Neyi savunuyor?" gibi sorularla saptanır.

Yan düşünceler ise ana düşüncenin işlenmesinde paragraflar hâlinde ortaya konan, onu çeşitli bakımlardan açıklığa kavuştururken aynı zamanda besleyen ve güçlendiren düşüncelerdir. Yan düşüncelerin ana düşünceyle çelişmemesi ya da ondan kopuk olmaması gerekir. Kendi başına bir değer ya da özgünlük taşısa bile yazının ana düşüncesiyle bağıntısı bulunmayan düşünceler yazıda bütünlüğü bozar, gereksiz ve işlevsiz ögeler olarak yer tutar.

İnceleme metni:

Eğitim Üstüne / Albert Einstein

Birçokları Darwin'in yaşama savaşı teorisini ve ona bağlanan ayıklanmaya dayanarak yarışmacı eğitimi destekliyorlar. Bazıları da sözde bilimsel çalışmalarla, ekonomik yarışma alanında tekler arasında yıkıcı bir savaşın zorunlu olduğunu ispatlamayı denediler. Ama doğru değildir bu görüş; çünkü insan yaşama savaşındaki gücünü toplum halinde yaşayan bir canlı varlık olmasına borçludur. Bir karınca yuvasında nasıl tek tek karıncaların birbiriyle savaşması, yaşamaları için zorunlu değilse, insan toplumunda da teklerin yaşamak için birbirleriyle savaşmaları şart değildir.

Yaşamanın amacı kaba anlamıyla başarı olduğu inancını gençlere aşılamaktan sakınmalıyız. Çünkü başarı kazanan bir insan başkalarından büyük pay alır ve bu pay çok kez onlara gördüğü hizmetin karşılığını kat kat aşar. Bir insanın değeri verdiğiyle ölçülür, alabileceğiyle değil.
Okulda ve hayatta çalışmanın en önemli dürtkeni çalışma zevki, yaptığını görme sevinci ve alınan sonucun toplum için değerini bilmedir. Gençlerde bu ruh güçlerini uyandırmak ve artırmak okulun başlıca işidir. Yalnız böylesi bir psikoloji temeline dayanarak insanlığın en yüce değerlerine ulaşma isteği ve sevinci yaratılabilir: O değer de bilgi ve sanattır.

Şüphesiz bu dediğimi verimli ruh yeteneklerini uyandırmak, zor kullanmaktan ya da kişisel tutkuyu dürtüklemekten daha güç bir iştir; ama bu yolun daha güç olması, daha değerli olmasına engel değildir. Önemli olan çocuğun oyun eğilimini, doğal olan kendini gösterme isteğini geliştirmek ve onu toplumun bütün iş alanlarına götürmektir. Böyle bir eğitimin temeli, sonu başarıya ve değerin bilinmesine varan bir çalışma isteğidir. Okul bu temele dayanıp çalışmayı başarırsa yeni kuşaklar ona büyük saygı gösterecekler ve okulun verdiği ödevleri bir çeşit armağan sayacaklardır. Ben okul zamanını tatil günlerinden daha çok seven çocuklar tanıdım.

Böylesi bir okul, öğretmenden kendi alanında bir çeşit sanatçı olmasını ister. Okulda bu havanın esmesi için ne yapılabilir? Bunun evrensel yolunu bulmak insanın hiç hasta olmamasına çare bulmak kadar zordur. Ama bu zorunlu koşulları bulmak mümkündür. İlk olarak, öğretmenlerin böylesi bir okulda yetişmiş olmaları gerekir. İkinci olarak, öğretmene öğreteceği şeyleri ve öğretme yollarını seçmekte büyük bir özgürlük verilmelidir. Çünkü zorlama ve dış baskı öğretmenin de iş görme sevincini öldürür.

Yukarıdaki metni, yazının temel ögeleri açısından değerlendirmeye çalıştığımızda şu saptamaları yapabiliriz:

Konu: Eğitim.

Bakış açısı: Eğitimin amacı.

Ana düşünce: Eğitimin amacı, insanları bir yarış içinde bireysel başarı hırsıyla doldurmak değil; öğrenmeyi, insan doğasındaki en temel eğilim ve isteklerle uyumlu bir süreç hâline getirip başarıyı da bunun doğal bir sonucu olarak yaşatmak olmalıdır.

Yan düşünceler:

-Yarışmacı eğitim anlayışı yanlıştır; çünkü insan yaşam savaşındaki gücünü, başkalarını yok edebilmesine ya da geride bırakabilmesine değil, toplum hâlinde yaşayan bir canlı olmasına borçludur.

-Yaşamın amacı, kaba anlamıyla başarı değildir.

-Ancak zevkle yapılan ve sonucu görülen işler çalışma isteğini kamçılar; o nedenle eğitim etkinliği, öğrencide, insanlığın en yüce değerlerine ulaşma isteğini uyandıracak bir ruhsal zevke dönüştürülmelidir.

-Eğitim, çocuğun oyun eğilimi ve doğal istekleriyle kendiliğinden buluşabilecek bir yönteme dayanmalıdır.

-Eğitimin bu amaca ulaşabilmesi öncelikle öğretmenin becerisine bağlı olduğuna göre, öğretmenlerin ideal koşullarda yetişmeleri sağlanmalı ve onlara hem öğreteceği şeyler hem de öğretme yöntemi konusunda özgürlük tanınmalıdır.

Yazının Evreleri

Hazırlık

Kişisellik sınırları içinde düşünebileceğimiz bir yazı için hazırlık evresi; anı, gözlem, deneyim, birikim, duygu, hayal ve düşüncelerimizle zihnimizde bunlara ilişkin hazır bulunan verileri seçici/ ayıklayıcı bir dikkatle harekete geçirmek, irdelemek, neden-sonuç ilişkileri içinde analiz ve sentez işlemlerine tabi tutmak gibi bir dizi eylemle açıklanabilir. Bu özellikteki yazılarda elbette yazım, noktalama, anlatım gibi bakımlardan doğruluk ve kendi içinde bir kompozisyon düzeni beklenir; ama belirlenecek konu, yapılacak seçme ve sınırlandırma, konunun işleniş biçimi vs. için önceden belirlenmiş kural ya da ilkelerden söz edilemez. Özgürlük alanı, nispeten daha geniştir. Araştırma ve inceleme yazıları ise sistemli, yöntemli olmak zorundadır. Metnin hazırlık, yazılma ve kontrol evrelerinde göz önünde bulundurulması gereken önemli noktalar vardır; metin, buna uygun bazı özellikleri taşımalıdır.

Kaynakları Saptama

Öncelikle yapılması gereken, ulaşılacak kaynakları saptamaktır. Bu, yapılacak çalışmanın oylumuna ve süresine bağlı olarak kapsamı değişen bir literatür taramasına dayanır. Kısa süre içinde yazılması düşünülen dar oylumlu yazılar için konuyla doğrudan ilgili temel kaynaklar ve malzemeler belirlenir; ama geniş oylumlu çalışmalar için konuyla doğrudan ya da dolaylı ilgisi bulunan her türlü kaynağın ve malzemenin

saptanması gerekir. Örneğin bir edebiyat araştırmasında ansiklopediler, sözlükler, edebiyat tarihleri, tezler, antolojiler, bilimsel kitap ve makaleler yanında süreli yayın (gazete, dergi) taramasına dayalı malzeme tespiti çok önemlidir. Ayrıca, konunun gerektirdiği ölçüde, farklı alan ve disiplinlerdeki kimi çalışmalardan da yararlanmak gerekebilir.

Not Alma

Saptanan kaynakların okunması sırasında; yazıda kullanılacak her türlü bilginin, yargının, görüşün bu kaynaklardan not edilmesi gerekir. Ulaştığımız kaynakların bütün bölümlerini ya da cümlelerini çalışmamıza dâhil etmemiz söz konusu olamayacağına göre konumuzun sınırları içinde yapılacak bir seçmeyle bu kaynaklardan notlar alır, notlarımızı da belirli bir düzene göre sınıflandırırız. Not alırken işimizi kolaylaştırmak için, sözcük ve ifadelerde kendimize göre kısaltmalar yapabiliriz.

Not alma, iki biçimde yapılabilir: Kaynakların ilgili bölümünü olduğu gibi yazarak, bu bölümün içeriğini kendi cümlelerimizle ifade ederek. Her iki durumda da ilgili kaynağın künyesini açıkça belirtmeliyiz.

Özet Çıkarma

Özetleme; kişinin, okuduğu metnin içeriğini kısaca, kendi cümleleriyle yeniden yazmasıdır. Özetin uzunluğu, metne ve kişinin gereksinimine göre değişebilir. Burada dikkat edilmesi gereken; metnin özünü bozmamak, anlamını değiştirmemek, öze ilişkin olmayan ayrıntıları atlarken önemli bazı noktaları gözden kaçırmamak, yazının planına ve bölümlerin oransal düzenine uymaktır. Özetlemeden önce, yazının mutlaka çok iyi okunarak özümsenmiş olması gerekir. Özetin sonunda, ilgili metnin künyesini belirtmeyi de unutmamalıyız.

Plan

Notların ve özetlerin tamamlanıp kendi içinde sınıflandırılmasından sonra sıra yazıyı planlamaya gelir. Planlamak; başlık ve alt başlıklarla birlikte neyin, nerede, ne ölçüde, hangi sırayla, nasıl bir kurgu içinde söyleyeceğini belirlemektir. Başka bir deyişle, eldeki verilerden yola çıkarak yazının iskeletini oluşturmak, kullanılacak ögeleri bir bütünlük sağlayacak biçimde düzene kavuşturmaktır. Bu bakımdan plan, yazının zihinde bir bütün hâlinde öngörülmesi, fikir olarak tamamlanması demektir.

Yazıda plan, genel olarak üç ana bölüm dayanır.

- **Giriş:** Adından da anlaşıldığı üzere yazıda konunun açıldığı bölümdür. Konu, konunun hangi bakış açısıyla ele alınacağı, nelerin üzerinde ve nasıl durulacağı burada belirtilir ya da sezdirilir. Yazının amacına, niteliğine, kapsamına göre bu bölümün uzunluğu değişebilir; ama çoğunlukla bir ya da birkaç paragraftan oluşur. Girişte, yazının okurda ilgi ve okuma isteği uyandırmasını sağlayacak çeşitli yollara, ifade biçimlerine de başvurulur.

- **Gelişme:** Yazının ana bölümüdür. Konu, türlü yönleriyle bu bölümde işlenir; ana düşünce merkezli yan düşünceler, paragraflar hâlinde ortaya konulur. Çeşitli anlatım biçimlerinden ve düşünceyi geliştirme yollarından yararlanarak, sınırları belirlenmiş konunun ayrıntıları açıklığa kavuşturulur. Bu özellikteki paragraflar, birbirini bütünleyerek gelişme bölümünü oluşturur.

- **Sonuç:** Yazının; düşünce ve ifadeler yönünden toparlandığı, uygun bir sonuca bağlandığı bölümüdür. Ana düşüncenin mutlaka sonuç bölümünde ifade edilme koşulu yoktur; ama burada, ana düşüncenin bir biçimde vurgulandığı, anımsatıldığı ya da çağrıştırıldığı ifadeler bulunur. Sonuç bölümü de giriş gibi kısa tutulur.

Yazma Evresi

Kaynaklardan edindiğimiz verilerle kendi birikimlerimizi birleştirip, yaptığımız plana uygun biçimde yazıya geçirdiğimiz evredir. Gerekli verilere ve belli bir birikime sahip olmak, bunları bir düzen içinde kurgulamak ön koşuldur; ama bunların metin hâline getirilmesi, ayrıca bir özen ve çalışma disiplini gerektirir. Yazılı anlatımda gerekli beceriyi ve yetkinliği kazanmak, deneyim yoluyla mümkündür; bu, okuma ve yazma alışkanlığıyla edinilir. O sürecin içinde yer almadan, deneme-yanılma evrelerini geçirmeden, yazılı anlatımın güçlük ve sorunlarıyla baş başa kalıp bunları aşmak için uygun yolları bizzat arayarak bulmadan ya da mevcut yolların gereğine ikna edici deneyimler yaşamadan kimi incelikleri öğrenilemez. Yani bu beceri, ona ilişkin kuramsal bilgilerin akılda tutulması yoluyla elde edilemez. Ne olursa olsun, her durumda dikkat edilmesi gereken, yazma evresinin bütün süreçlerinde geçerli önemli noktalar vardır. Bunları, kısaca şöyle sıralayabiliriz:

- Yazım kurallarına uymak,

- Noktalama işaretlerini doğru kullanmak,

- Doğru sözcükler seçmek,

- Türkçenin yapısına uygun cümleler kurmak,

- Anlatım bozukluğu yapmamak,

- Biçimsel özelliklerin önemli olduğu yazı türlerinde bu özelliklere uymak,

- Dile egemen olmak,

- Cümleler ve paragraflar arasında sıkı bir ilişki, yapısal bir bağ kurmak.

Sıraladığımız bu asgari ölçütler, aynı ilke ve amaca bağlı olarak artırılabilir. Bunların, kısmen ya da aralarında belirlenecek önem derecelerine göre değil, bütünüyle ve aynı öncelikte göz önünde bulundurulması temel gerekliliktir.

Yazının seyri, oluşturulacak paragraflar hâlinde ilerler. Konunun her bir yönü, ana düşünceyi besleyen yan düşünceler ayrı ayrı paragraflarda işlenir. Metin, merkezden dışa doğru gittikçe genişleyen uyumlu halkalara benzer: Cümlenin sözcüklerden, paragrafın cümlelerden, metnin paragraflardan oluşması aynı uyum temelinde bütüncül bir yapı ortaya çıkarır. Sözcük eksikliği ya da fazlalığının yaratacağı sorun; paragrafta cümle, metinde de paragraf eksikliği için geçerlidir.

Paragraf oluşturma, yazarın düşüncelerini daha sistematik bir kurgu içinde vermesini sağladığı gibi metnin okunurluğunu ve anlaşılırlığını da kolaylaştırır.

Paragraflar, çeşitli bakımlardan adlandırılabilir: Yazıda yer aldığı bölüme göre *giriş, gelişme, sonuç paragrafı*; uzun metinlerde, bölümler arasındaki bağlantıyı sağlama işlevine göre *geçiş paragrafı*; içeriğinin veriliş biçimine göre *açıklama, betimleme, çözümleme (tahlil), olay, yargı (hüküm) paragrafı* vb.

Rastgele ya da görsel nedenlere bağlı olarak paragraf oluşturulamaz; her paragrafın bir gereği ve işlevi bulunmalıdır. Metin, ana düşünce etrafında geliştirilmiş yan düşünceleri içeren paragrafların rastgele sıralanması değildir. Cümleyi oluşturan sözcükler ve söz öbekleri arasında nasıl sıkı bir ilişki bulunmalıysa, yazının paragrafları arasında da aynı biçimde bütünselliği sağlayacak bağıntıların ve organik bir ilişkinin olması gerekir. Paragrafları işlevsel ve gerekli kılan, birbirlerini tamamlayacak biçimde bütüncül bir yapının ögeleri olmalarıdır. Dil, anlatım, içerik ve sıralanış bakımından bir örüntü oluşturamayan paragraflar; cümleler topluluğu olmaktan öteye geçemezler ve "paragraf" adını almayı hak edemezler.

Yazının Kontrolü

Yazı tamamlandıktan sonra, öncelikle, yazma evresinde sıraladığımız temel ölçütler açısından kontrol edilmeli; eksiklikleri giderilmeli, yanlışları düzeltilmelidir. Bunların yanı sıra başlık ve –varsa- ara başlıklar, bölümlendirmeler, kâğıt düzeni, alıntı ve dipnotlar, kaynakça gibi ögeleri; doğrulukları ve kurala uygunlukları yönünden dikkatli bir biçimde gözden geçirilmelidir.

İnceleme metni:

Kompozisyon / Prof. Dr. Mehmet Kaplan

Öğrencilerin imtihan kâğıtlarını okuyorum. Çoğunda bir yığın bilgi var. Fakat konu ile ilgisi yok ve karmakarışık. Kompozisyon işte bunların zıddıdır. Çeşitli konularda düzensiz bir yığın bilgiye sahip olmak yeterli değildir. Öğrenci herhangi bir konuda lüzumlu ile lüzumsuzu seçebilmeli, fikirlerini bir sıraya koymasını öğrenmelidir.

Karışık bir taş, demir ve cam yığını bir araya geldi mi, bir mimari eseri vücuda gelmez. Yapı için elbette buna benzer malzemeye ihtiyaç vardır. Fakat mimari, her şeyden önce, bir düzendir. Her taş bir planın içinde yerli yerine konulunca bina göklere yükselir ve bir saadetin şarkısını söyler.

Batı dillerinden alınma kompozisyon kelimesi, çeşitli şeylerin düzenli olarak bir araya getirilmesi manasını taşır ve çeşitli sahalarda, musikide, resimde, mimaride ve edebiyatta kullanılır. Kelimenin çeşitli sahalarda tatbiki de gösteriyor ki kompozisyon muhtevadan yahut malzemeden ziyade, onların bir araya getirilişi ile ilgilidir ve bu çok mühim bir şeydir.

Tabiat ile hayat, insanoğlunun şekil vererek güzel ve faydalı eserler vücuda getirebileceği muazzam bir malzeme deposudur. Resim mi yapmak istiyorsunuz? Dünyada renkten ve boyadan çok ne var? Hakiki bir ressam konu bakımından da bir sıkıntı çekmez. Bütün tabiat ve hayat işlenecek konu ile doludur. Mühim olan, herhangi bir konu etrafında bir renk kompozisyonu vücuda getirmektir.

Sanatçının tabiata ilave ettiği şey, yeni bir düzendir.

Sesler, taşlar, kelimeler ve fikirler için de durum aynıdır. Dünyada bir yığın çalgı aleti ve ses çeşidi vardır. Bunları gelişi güzel bir şekilde bir araya getirirseniz, sadece gürültü çıkarmış olursunuz. Musiki çeşitli sesler arasında güzel bir düzen kurmaktır. Yahya Kemal, şiiri bir "kelimeler istifi" olarak tarif eder. Güzel bir mısrada, kelimelerin yerlerini değiştirdiniz mi derhal büyüsü kaybolur.

Öğrencilere çeşitli örnekler vererek, dizi, sıra, istif veya düzenin ehemmiyetini anlatmak lazımdır. Düşünce karışıklığının önüne ancak böyle geçebiliriz.

Aslında her insan duyar, düşünür ve etrafında olanları fark eder. Fakat bunlar bizim içimize karmakarışık olarak girer. Her insan bir duygu, düşünce ve intiba deposudur. Konuşur veya yazarken, içinde bulunulan duruma göre, bu depodan bazı şeyler seçer, cümle hâline getiririz. Eğer onlar arasında bir bağ kuramazsak, yazılan veya konuşulan şeyler, başkalarına saçma gelir. Saçmalık ile ilgili olan saçma kelimesi, düzenin zıddıdır. Nazım, nizam, tanzim, muntazam kelimeleri de birbirinin akrabasıdır. Tanzim edilmiş her şeyde nazma, şiire yakın bir taraf vardır. Bir manav dükkânı veya bir vitrin tanzim edilince, göze güzel görünür.

Nizam deyince, akla asker veya ağaç dizisi gibi basit bir düzen gelmemelidir. Tabiatın yarattığı canlı varlıkları, nebat veya hayvanları yakından incelerseniz, teferruatına kadar

işlenmiş bir nizam görürsünüz. Çiçek, kelebek, kuş, balık, hatta bazı madenlerdeki renk ve şekil ahengi hayret vericidir. Bütün varlık açık veya gizli bir nizama dayanır. “Güneş manzumesi,” “yıldızlar cümlesi” deyimleri bir gerçeğe tekabül eder. İlim kâinatın nizamını keşfe çalışır. Öğrencilerde nizam fikrini uyandırmak için, ilimlerden de faydalanılabilir.

Soysal hayatta nizamın ehemmiyetini gösteren aktüel bir konu vardır: Trafik! Vasıtalar düzenli bir şekilde hareket ederse, caddelerde hiçbir karışıklık olmaz. Hayat canlı bir şekilde akar, gider. Düzene uymayanlar tarafından yol tıkanırsa, herkesin canı sıkılır. Fakat insan, kafasının içinde bir nizam tesis edemezse, dışarıda onu nasıl kurabilir? Kompozisyon derslerinin gayesi, öğrencilere kendi duygu ve düşünce dünyalarına bir çekidüzen vermektir. Köpekler bir paçavra buldular mı, didik didik ederler. Bazı öğrencilerin yazıları bende bu intibaı uyandırır. Bundan dolayı kompozisyon derslerini insan olmanın başlangıcı sayarım.

Özet

Duygu, düşünce, hayal ya da tasarımların yazı yolu ile ifade edilmesine "yazılı anlatım" denir. Anlatma isteği ya da gereksinimi, her zaman beraberinde uygun bir yol ve yöntem arayışını da getirmiş; böylece, çeşitli anlatım biçimleri oluşmuştur. Açıklayıcı anlatım; bir konu hakkında gerekli bilgileri verme, bir sorunu aydınlatma, bir sözün ya da yazının ne anlama geldiğini belirtme gibi amaçlarla başvurulan anlatım biçimidir. Tartışmacı anlatıma; bir tezi, ele alınan konuda daha önce ileri sürülmüş ya da o sırada akla gelebilecek karşı tez ve düşünceleri çürüterek okuru kendi görüşlerinin doğruluğuna inandırmak amacıyla başvurulur. Bir varlığın ya da yerin ona özgü niteliklerini duyumlarımızda bir izlenim bırakacak biçimde anlatması, betimleyici anlatımdır. Okuru bilgilendirmek amacıyla yapılan betimlemeler "açıklayıcı;" öznel bir tutumla yapılan, sanat değeri taşıyan betimlemeler "izlenimsel"dir. İnsanla ilgili betimlemelere "portre" adı verilir. Betimleme kişinin dış görünüşüne, fiziksel özelliklerine yönelikse "fiziksel porte;" iç dünyasına, kişilik özelliklerine, düşünüş ve davranış biçimine, bıraktığı izlenime, psikolojik durumuna yönelikse "ruhsal portre" olarak adlandırılır. Öyküleyici anlatım ise yaşanmış, yaşanması mümkün ya da kendi içinde tutarlı bir seyir izleyecek biçimde kurgulanmış olayların yer, zaman, kişi ögeleriyle ilişkilendirilerek anlatılmasıdır. Sanatsal bir kaygı duymaksızın, zamansal sıra gözeterek bazı bilgileri olay akışı düzeninde vermek ya da kurgusal nitelikte olmayan bir olayı olduğu gibi aktarmak amacıyla başvurulan öykülemeye "açıklayıcı öyküleme;" bilgi verme amacına gütmeyen, sanatsal bir nitelik ve edebî bir değer taşıyan öykülemeye "sanatsal (edebî) öyküleme" denir. Yazıda düşünceyi geliştirme yolları ise tanımlama, örnekleme, karşılaştırma, tanık gösterme ve alıntı yapma, sayısal verilerden yararlanmadır. Yazının bazı temel ögeleri vardır. Konu; bir yazıda üzerinde durulan, hakkında söz söylenen olay, olgu, durum, sorun, tasarım ya da kavramdır. Konuyu sınırlamak, ona bir "bakış açısı" getirmek demektir. Yazıda, okura iletilmek istenen temel düşünceye "ana düşünce" (ileti) denir. Yan düşünceler ise ana düşüncenin işlenmesinde paragraflar hâlinde ortaya konan, onu çeşitli bakımlardan açıklığa kavuştururken aynı zamanda besleyen ve güçlendiren düşüncelerdir. Yazı, birtakım evreler içinde oluşur. Bu evreler; hazırlık, kaynakları saptama, not alma, özet çıkarma ve plan yapmadır. Plan; giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine dayanır. Yazma evresinde şu noktalara dikkat etmek gerekir: Yazım kurallarına uymak, noktalama işaretlerini doğru kullanmak, doğru sözcükler seçmek, Türkçenin yapısına uygun cümleler kurmak, anlatım bozukluğu yapmamak, biçimsel özelliklerin önemli olduğu yazı türlerinde bu özelliklere uymak, dile egemen olmak, cümleler ve paragraflar arasında yapısal bir bağ kurmak. Yazı, bittikten sonra dikkatle kontrol edilmelidir.

Gözden Geçir

- Kompozisyon fikri, insanda hangi gereksinimler sonucunda doğmuştur?
- En çok hangi anlatım biçimlerine rastladığınız yazıları beğenerek okuyorsunuz? Neden?
- Yazılı anlatım, neden gereklidir?
- İnsanın duygu ve düşüncelerini yazılı olarak iyi anlatabilmesini yeteneğe bağlayanları haklı buluyor musunuz?
- Yazmanın, aynı zamanda birtakım sorumluluklar da getirdiğini düşünüyor musunuz?
- Yazılı anlatımdaki başarıya, alışkanlığının doğrudan ya da dolaylı bir etkisi var mıdır?
- "Bizim 'söylemek istediğimiz'le yazdığımız metnin 'söylemekte olduğu,' bazen örtüşmez." sözüne katılıyor musunuz?

Sözlük

adem: Yokluk, hiçlik.

antik: Eski.

dürtken: Dürtü.

espresif: Anlamlı, etkileyici.

fıtri: Yaradılıştan gelen.

gureba: Garipler.

hale: Işık halkası.

halis: Katışıksız, saf.

hünkâr mahfili: Camide, padişah için ayrılmış ibadet bölümü.

intiba: İzlenim.

kanaatkâr: Yetinen.

kervansaray: Büyük han.

lebi: Dilim.

mecmua: Dergi.

muttasıl: Aralıksız.

nizam: Düzen.

tanzim: Düzenleme.

tekabül etmek: Karşılık düşmek.

uslamlama: Akla vurma, muhakeme.

Değerlendirme Soruları

1. "Yazı; düşünce ve kavramları karşılayan, onları anlatmaya, iletmeye yarayan dilsel işaretler dizgesidir. Başka bir deyişle, düşüncenin ve yargının ikinci aşaması olan iletişimin somutlaştırılarak görselleştirilmesidir."

   Yukarıdaki paragrafta düşünceyi geliştirme yollarından hangisi kullanılmıştır?

a) Örnekleme
b) Tanık gösterme
c) Tanımlama
d) Alıntılama
e) Karşılaştırma

2. "Harap yalılar, şişmiş ve çürümüş cesetler gibi suların keyfine uymuş, aşağıda sahile vura vura cansız ve çürük, kımıldanır görünürlerken yukarıda, tepedeki kara ve ufak evler, kargalar gibi simsiyah, sanki bu naaşların üzerine inecek zamanı güzlüyor ve kayalara konmuş, havanın pusu içinde kabarmış, hareketsiz bekleşiyorlardı. Gökte rüzgârın, aşağıda denizin çalkalandığı ve yükseklerde tepelerin indiği bu su bolluğu, bu rutubet içinde köy, gecenin ıslak abasını başına çekerek şu yalçın kayanın dibinde bir serseri gibi çömelip kayıtsız uykuya varmıştı; ne ses ne aydınlık vardı."

   Yukarıdaki paragrafta, hangi anlatım biçimleri bir arada kullanılmıştır?

a) Öyküleme – açıklama
b) Öyküleme – betimleme
c) Betimleme – açıklama
d) Tartışma – öyküleme
e) Betimleme – tartışma

3. Birbiriyle ilişkili kavram, durum olay ya da sorunu benzerlikleri ve karşıtlıkları ile bir arada aktarmayı amaçlayan düşünceyi geliştirme yolu aşağıdakilerden hangisidir?

a) Karşılaştırma
b) Tanık gösterme ve alıntı yapma
c) Sayısal verilerden yararlanma
d) Kaynak gösterme ve dipnot
e) Örnekleme

4. Aşağıdakilerden hangisi, "açıklayıcı anlatım" için doğru bilgidir?

a) Bir konu hakkında gerekli bilgileri verme, bir sorunu aydınlatma, bir sözün ya da yazının ne anlama geldiğini belirtme gibi amaçlarla başvurulan bir anlatım biçimidir.

b) Bir tez savunmak, o konuda daha önce ileri sürülmüş karşı tez ve düşünceleri çürüterek okuru kendi görüşlerinin doğruluğuna inandırmak amacıyla başvurulan bir anlatım biçimidir.

c) Bir varlığın ya da yerin ona özgü niteliklerini duyumlarımızda bir izlenim bırakacak biçimde anlatmaktır.

d) Yaşanmış, yaşanması mümkün ya da kendi içinde tutarlı bir seyir izleyecek biçimde kurgulanmış olayların yer, zaman, kişi ögeleriyle ilişkilendirilerek anlatılmasıdır.

e) Yalnızca sanat ağırlıklı türlerde kullanılan bir anlatım biçimidir.

5. "Memduh Şevket Esendal, öykülerini sade ve temiz bir Türkçeyle yazmış, öykücülükte Çehov tarzını benimsemiştir. Onun öykülerini okuyanlar eserin içinde kendilerini, çevrelerini ve hayatta karşılaştıkları kişileri bulur gibi olurlar. Esendal, günlük hayatı iyimser bir hava içinde verir. Öykülerindeki olaylar son derece basittir."

   Yukarıdaki paragrafta hangi anlatım biçimi kullanılmıştır?

a) Öyküleyici anlatım

b) Tartışmacı anlatım

c) Betimleyici anlatım

d) Portre

e) Açıklayıcı anlatım

6. Aşağıdakilerden hangisi, "yazıda düşünceyi geliştirme yolları"ndan biri <u>değildir</u>?

a) Tanımlama

b) Örnekleme

c) Karşılaştırma

d) Öyküleme

e) Tanık gösterme

7. Bir yazının "hazırlık" evresinde, aşağıdakilerden hangisi <u>yer almaz</u>?

a) Kaynakları saptama

b) Sonuç bölümünü tekrar kontrol etme

c) Not alma

d) Özet çıkarma

e) Plan yapma

8. Uzun metinlerde, bölümler arasındaki bağlantıyı sağlayan paragraflara ne ad verilir?

a) Yargı paragrafı
b) Giriş paragrafı
c) Geçiş paragrafı
d) Sonuç paragrafı
e) Gelişme paragrafı